

ESG риск менежментини тижорат банклари фаолиятига интеграция қилиш: Ўзбекистон банк секторида барқарор кредитлашнинг янгича модели

Esanov Farrux Xamidovich

Bank-moliya akademiyasi

esanovfarrukh@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9685-4366>

Сўнгги йилларда ESG риск менежменти халқаро молия бозорларида кредит ташкилотлари учун энг муҳим стратегик йўналишлардан бирига айланди. Молиявий институтлар фақат иқтисодий самарадорликни эмас, балки экологик барқарорлик, ижтимоий масъулият ва корпоратив бошқарув сифатини баҳоловчи омилларни кредит қарорларига интеграция қилишга мажбур бўлмоқда. Ўзбекистонда ҳам бу тенденция тез суръатларда ривожланиб, тижорат банклари ESG риск скрининг механизмларини кредитлаш жараёнига қўшиш орқали таваккалчиликни камайтириш ҳамда портфель барқарорлигини оширишга интила бошлади. Бу жараён айниқса 2021–2024 йилларда “Яшил таксономия”, “Барқарор молия концепцияси” ва халқаро молия институтлари билан ҳамкорлик лойиҳалари орқали кенг ривожланди.

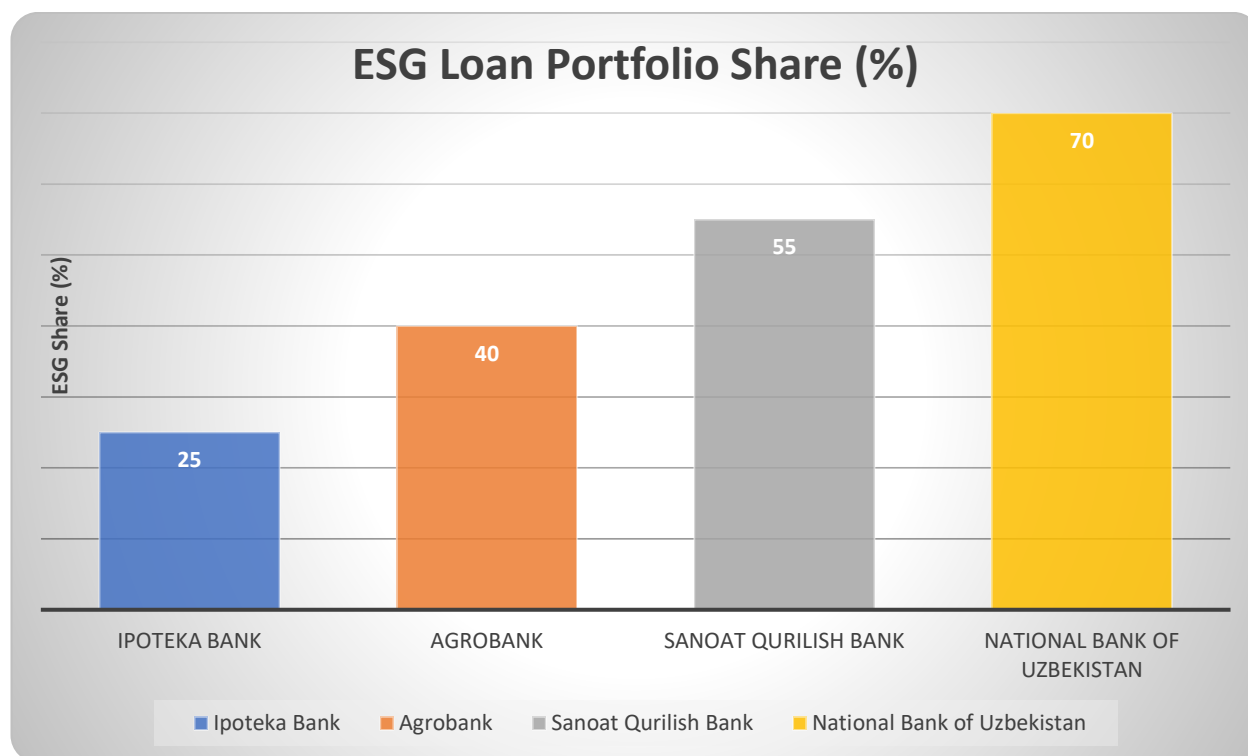
Экологик таваккалчиликлар билан боғлиқ кредит хатарлари, жумладан ресурс тежамкорлик, углерод чиқиндилари, сув истеъмоли ва иқлим ўзгаришига юқори сезувчан тармоқлардаги бизнес лойиҳалар банклар учун узоқ муддатли рискларни келтириб чиқариши мумкин. Ижтимоий таваккалчиликлар эса меҳнат стандарти, иш ўринлари хавфсизлиги ва жамоатчилик манфаатларига таъсир каби омиллар билан белгиланади. Корпоратив бошқарув рисклари эса манфаатлар тўқнашуви, шаффофлик даражаси ва ички назорат тизимининг самарадорлиги билан боғлиқ. ESG риск менежментни кредит скоорингига интеграция қилиш ушбу омилларни тўлиқ қамраб олиб, банклар учун муаммоли кредитлар даражасининг пасайишига хизмат қилади.

Барқарор кредит портфелига эга банкларнинг ESG кўрсаткичларининг ўсиш тенденциясини қуйидаги барчартда кўриш мумкин:

Расм 1.

ESG кредит портфели улушининг банклар бўйича тақсимоли (фоизда).

Манба: Муаллиф томонидан тузилган, банкларнинг очиқ молиявий ҳисоботлари асосида.

Жадвал 1.

ESG риск-менежменти жорий этилган ва этилмаган банкларда кредит портфели барқарорлиги (2020–2024)

Йил	ESG риск менежменти бор банкларда NPL (%)	ESG риск менежменти йўқ банкларда NPL (%)
2020	5.1	8.3
2021	4.6	8.9
2022	4.0	9.4
2023	3.7	9.8
2024	3.3	10.2

Жадвалдан кўринадики, ESG риск менежментини тўлиқ жорий этган банкларда муаммоли кредитлар улуши ESG сиёсатини амалга оширмаган банкларга нисбатан деярли икки баравар паст. Бу ESG омилларини кредитлаш жараёнида ҳисобга олиш банк ресурсларининг самарали тақсимланишига ва рисклар узоқ муддатли назоратига хизмат қилаётганидан далолат беради.

Ўзбекистон банклари ESG риск менежментни жорий этишда бир қанча институционал ва техник тўсиқларга дуч келмоқда. Биринчидан, ESG рискларни баҳолаш методологияси бўйича миллий стандартларнинг йўқлиги банкларни халқаро рамакаларга (TCFD, SASB) тўлиқ таянишга мажбур этмоқда. Иккинчидан, ESG маълумотларини йиғиш, валидация қилиш ва таҳлил қилиш учун рақамли инфратузилманинг ривожланмагани амалиётда маълум қийинчиликлар туғдирмоқда. Учинчидан, ESG бўйича кадрлар етишмаслиги - айниқса ESG аудиторлари, риск аналитиклар ва барқарорлик бўйича мутахассислар - банкларда ESG интеграциясининг асосий чекловларидан бири ҳисобланади.

Шу билан бирга, ESG риск менежментни кредит сиёсатининг марказига қўйган банклар халқаро инвесторлар учун янада жозибадор ҳисобланади. Жаҳон банки, ЕТТБ ва ИТБ каби ташкилотлар ESG талабларига мос банкларга молиялаштиришни устувор равишда йўналтирмоқда. Бу эса ESG сиёсати амал қилган банклар учун арзон ресурслар, паст таваккалчилик ва узоқ муддатли инвестиция оқимини таъминлайди.

Умуман олганда, ESG риск менежментини Ўзбекистон банк секторига чуқур интеграция қилиш кредит портфели барқарорлигини ошириш, капитал етарлилигини мустаҳкамлаш ва молиявий тизимнинг умумий барқарорлигини кучайтиришда ҳал қилувчи омилдир. ESG риск менежментини Ўзбекистон банк секторига янада мустаҳкамлаш учун ташқи ва ички омилларни чуқур баҳолаш зарур. Ташқи омиллар қаторида глобал иқлим ўзгариши, халқаро регуляторлар талабларининг кучайиши ва инвесторларнинг барқарор молиялаштиришга бўлган қизиқиши бор. 2023 йилда MSCI ва Sustainalytics каби халқаро ESG рейтинг агентликлари тижорат банкларининг экологик хатарларга нисбатан тайёргарлик даражасини асосий баҳолаш мезонларидан бири сифатида белгилади. Бу тенденция келгусида Ўзбекистон банкларининг халқаро рейтинг ва инвестиция муносабатларида ESG омиллари ҳал қилувчи аҳамият касб этишини кўрсатади. Агар банк ESG риск менежментини ўз тизимига интеграция қилмаса, у вақт ўтиши билан халқаро бозорларда қиммат ресурсларга дуч келиши, инвесторлар ишончининг пасайиши ва кредитлаш қийинлашиши мумкин.

Ички омиллар нуқтаи назаридан эса ESG таваккалчиликларни тўлиқ бошқариш учун корпоратив бошқарув структурасини қайта кўриб чиқиш, ESG бўлимларини ташкил этиш ва ички аудит жараёнларини кучайтириш талаб қилинади. Банкларда қарор қабул қилиш жараёнларига ESG кўрсаткичларини мажбурий равишда қўшиш рискларни самарали баҳолаш имкониятини оширади. Масалан, кредит қўмитасида экологик таъсирни баҳолаш бўйича алоҳида экспертиза бўлмаса, юқори таваккалчиликка эга лойиҳалар банк портфелига кириб қолиши мумкин. Бундан ташқари, ESGни стратегик рақобат устунлигига айлантириш банкларнинг корпоратив маданиятида ҳам ўзгаришларни талаб қилади. Барқарорлик, масъулият ва шаффофлик тамойиллари банк ходимлари учун стандартга айланиши зарур.

Ўзбекистонда ESG риск менежментини ривожлантиришда рақамли технологиялар ўта муҳим аҳамиятга эга. Рақамли ESG мониторинг платформаларини жорий этиш, масалан, бизнес мижозларнинг экологик кўрсаткичлари бўйича жорий маълумотларни йиғиш ва таҳлил қилиш банкларга таваккалчиликларни тезкор аниқлаш имконини беради. Дунё тажрибасида сунъий интеллектга асосланган ESG таҳлил тизими кредит портфелининг хатар даражасини 30 фоизгача аниқроқ баҳолаш имконини бергани қайд этилган. Ўзбекистон банклари бу каби технологияларни босқичма-босқич жорий этиш орқали ESG риск менежментини янги босқичга олиб чиқиши мумкин.

Бундан ташқари, ESG риск менежментини ривожлантиришда мижозлар билан мулоқот ва жамоатчиликка очиқ ҳисобот юритиш ҳам муҳимдир. Агар банк ўзининг экологик ва ижтимоий сиёсати бўйича шаффоф ҳисобот берса, мижозлар ишончи ошади ва репутация капитали мустаҳкамланади. Халқаро тадқиқотларга кўра, ESG ҳисоботларини мунтазам эълон қилган банкларда мижозлар вақтинча кетиши 15–20 фоизга камроқ бўлган. Бу ESGнинг фақат регулятор талаби эмас, балки бозорда ишончни тиклаш ва брендинг кучини ошириш воситаси эканини кўрсатади.

Якуний хулоса сифатида, ESG риск менежментни Ўзбекистон банкларида кенг жорий этиш молиявий барқарорликни таъминлаш, халқаро бозорларга чиқиш имкониятларини ошириш ва мамлакатнинг барқарор ривожланиш мақсадларига ҳисса қўшишда стратегик омил бўлиб хизмат қилади. ESG ёндашувига асосланган кредит сиёсатлари, корпоратив бошқарув ислохотлари ва рақамли рискни бошқарув технологиялари тизимли тарзда амалга оширилса, банклар нафақат хатарларни камайтиради, балки миллий иқтисодиётнинг барқарор келажагини шакллантиришда етакчи институтга айланади.